

Lichocka, Halina

"Reakcje imienne chemików Polaków", Ignacy Zenon Siemion, Warszawa 1987 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 34/3, 690-691

1989

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wartościowym uzupełnieniem monografii są liczne rysunki i fotografie przedstawiające Aleutów oraz ich osiedla i wytwory sztuki ludowej. Dostrzegamy wśród nich zdjęcia wykonane przez Benedykta Dybowskiego w 1885 roku.

Spis literatury obejmuje 375 pozycji zarówno rosyjskich jak i obcych wyselekcjonowanych trafnie i z wyczuciem.

W następnym wydaniu należałoby uwzględnić nazwy łacińskie cytowanych zwierząt, co ułatwiłoby ich identyfikację. Przydałaby się również jakaś dokładniejsza mapa Wysp Aleuckich i Komandorskich.

Ze względu na fakt, że w naszej literaturze naukowej odczuwa się brak tak pokaźnego i nowoczesnego dzieła dotyczącego historii Aleutów, warto pomyśleć o polskim przekładzie.

Roman Karczmarczyk
(Wrocław)

Ignacy Zenon Siemion: *Reakcje imienne chemików Polaków*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Warszawa 1987, 110 ss., ilustr.

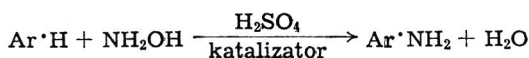
Zagadnienie udziału Polaków w rozwoju chemii światowej oraz ich wkładu do powszechnego skarbcza wiedzy o przyrodzie funkcjonuje w historii nauki polskiej przede wszystkim jako element służący ocenie, jako miernik pozwalający określać poziom i wartość poczyniń badawczych naszych chemików w poszczególnych, wybranych okresach historycznych. Aby jednak posługiwanie się tym miernikiem było w ogóle możliwe, przyjmuje się już w założeniu świadome niedostrzeganie jego nieoznaczoności. Jakież bowiem uzasadnienie, poza wygodą w zajmowaniu stanowiska, mają wyrażenia w rodzaju „wielki wkład”, „znaczący wkład” lub też „niewielki wkład” itp., pomimo iż przybierają postać wartościującą?

W kontekście podobnych wątpliwości najnowsza książka Ignacego Z. Siemiona przedstawia walor udokumentowanego fragmentu dorobku badawczego chemików Polaków przejawiającego się zestawem reakcji chemicznych, które weszły do literatury naukowej opatrzone nazwiskami swoich odkrywców. Opracowanie dotyczy dziejów chemii organicznej poczynawszy od połowy XIX wieku, do chwili wybuchu II wojny światowej i obejmuje dwadzieścia dwie reakcje imienne Polaków. Podstawą konstrukcji pracy są postacie odkrywców reakcji imiennych i chronologia. Każdemu z autorów tych reakcji poświęcony jest oddzielny rozdział, zawierający dane biograficzne, a następnie opis okoliczności towarzyszących odkryciu oraz równania omawianych procesów chemicznych. Rozdziały zakończone są wykazami piśmiennictwa, w których zacytowano wybrane prace oryginalne informujące o nowych reakcjach oraz niektóre opracowania biograficzne. Wykazy te nie obejmują wszystkich wymienionych w tekście pozycji, a w swym charakterze przypominają zestawienia literatury w podręcznikach akademickich, sygnalizujące zaledwie o zasobach i rodzaju warsztatu naukowego. Zarówno taki styl przedstawiania dokumentacji, jak też brak przypisów oraz zajmujący sposób narracji czynią tę książkę interesującą lekturą popularyzującą naukę i jednocześnie wzbogacającą wiedzę o tradycjach polskiej chemii.

Liczbę Polaków — autorów reakcji imiennych odkrytych przed II wojną światową można by powiększyć o nazwisko Józefa Szczęsnego Turskiego (1883—1955). Reakcja imienna Turskiego opisująca sposób bezpośredniego aminowania związków aromatycznych figuruje bowiem w pracy zbiorowej pod red. W. Polackkowej:

*Preparatyka organiczna*¹. Zdaniem Edmunda Trepki reakcja ta została odkryta około 1910 r. i uzyskala patent niemiecki nr 287 756 w roku 1915 oraz analogiczne patenty brytyjskie². Patent polski³, dotyczący udoskonalonej przez Turskiego metody aminowania związków aromatycznych pochodzi z 1951 r. W wymienionym wyżej podręczniku preparatyki organicznej przedstawiona została idea przewodnia reakcji Turskiego oraz opis dwóch metod otrzymywania kwasu metanilowego i 1-, 2-aminoantrachinonu opartych na patencie polskim.

J. S. Turski wcześniej straciwszy rodziców, wychowywał się w trudnych warunkach materialnych, a od szesnastego roku życia pracował w fabryce włókienniczej w Łodzi. Równocześnie kształcił się w Szkole Rzemieślniczej. Po uzyskaniu matury w 1902 r. podjął studia na Wydziale Chemicznym Politechniki Warszawskiej, później przez kilka lat studiował w Monachium i Pradze. Od 1909 r. pracował w fabryce barwników Kinzelberga w Pradze i tam właśnie po raz pierwszy przeprowadził aminowanie związków aromatycznych za pomocą hydroksyloaminy w kwasie siarkowym. W zapisie M. Kowalskiego reakcja ta przedstawia się następująco⁴:

Reakcja Turskiego wzbudziła zainteresowanie ze względu na możliwości zastosowania jej w przemyśle barwników, zaś jej autor został zaproszony do objęcia posady w niemieckiej firmie Bayera w Elberfeld. W latach 1915—1919 Turski pracował w Moskwie, zajmując stanowisko dyrektora fabryki barwników Rusko-Kraska, następnie powrócił do kraju, a od 1921 r. aż do wybuchu II wojny światowej pracował na Politechnice Warszawskiej. W czasie wojny przebywał początkowo we Francji, później w Anglii, gdzie kierował sekcją chemiczną Wojskowego Instytutu Technicznego. W końcu 1946 r. wrócił do Polski i znów podjął pracę na Politechnice Warszawskiej. Był wybitnym specjalistą w dziedzinie syntezy i technologii barwników, autorem wielu prac naukowych i wielu patentów (niemieckich, szwajcarskich, brytyjskich, polskich, francuskich)⁵.

Przypomnienie postaci J. S. Turskiego i jego osiągnięć na polu chemii organicznej współgra z intencjami Autora książki: *Reakcje imienne chemików Polaków*, wyrażonymi we *Wstępie* do tej książki, ale nade wszystko zapisanymi w słowach o „utrwalaniu okrucich odchodzącego czasu” zawartych w pięknej dedykacji.

Halina Lichocka
(Warszawa)

¹ M. Kowalski: *Bezpośrednie aminowanie związków aromatycznych, reakcja J. S. Turskiego*. [W:] *Preparatyka organiczna*. Praca zbiorowa pod red. W. Polackowej. Warszawa 1954 s. 341—345.

² E. Trepka: *Historia kolorystyki*. Warszawa 1960 s. 254—255.

³ Patent polski nr 34048 z 5-V-1951 r. (według E. Trepka: *Historia kolorystyki*... s. 255).

⁴ M. Kowalski: dz. cyt., s. 341.

⁵ Biografia naukowa J. S. Turskiego obejmująca charakterystykę dorobku naukowego wraz z wykazem patentów i bibliografią zawarta jest w pracy B. Tarchalskiego: *Józef Szczepny Turski (1883—1955)*. „Przemysł Chemiczny” 1958 t. 37 nr 4 s. 293—298.